

НАУКОВИЙ ВІСНИК

КАФЕДРИ ЮНЕСКО

КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЛІНГВІСТИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

LINGUARUM – VIII

**МОВА, ОСВІТА, КУЛЬТУРА:
НАУКОВІ ПАРАДИГМИ І СУЧАСНИЙ СВІТ**

Філологія • Педагогіка • Психологія

2006

Випуск 13

Київ

Видавничий центр КНЛУ

РЕДКОЛЕГІЯ

Головний редактор

академік АПН України, професор *Артемчук Г.І.*

Заступники головного редактора

доктор філологічних наук, професор *Тараненко О.О.*

кандидат педагогічних наук, доцент *Чернуха А.М.*

Відповідальний секретар

кандидат філологічних наук, доцент *Лиса Г.І.*

Члени редколегії

доктор філологічних наук, професор *Висоцька Н.О.*

доктор філологічних наук, професор *Воробйова О.П.*

доктор філологічних наук, професор *Корбозерова Н.М.*

доктор філологічних наук, професор *Кочерган М.П.*

доктор філологічних наук, професор *Мінкін Л.М.*

доктор філологічних наук, професор *Перебийніс В.І.*

доктор філологічних наук, професор *Стеріополо О.І.*

академік НАН України, доктор філологічних наук, професор *Наливайко Д.С.*

доктор філологічних наук, професор *Фесенко В.І.*

кандидат філологічних наук, професор *Дворжецька М.П.*

кандидат філологічних наук, доцент *Гладуш Н.Ф.*

академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор *Євтух М.Б.*

доктор педагогічних наук, професор *Левченко Т.І.*

доктор педагогічних наук, професор *Ніколаєва С.Ю.*

доктор педагогічних наук, професор *Плахотник В.М.*

кандидат педагогічних наук, доцент *Соловей М.І.*

доктор психологічних наук, професор *Бондаренко О.Ф.*

доктор психологічних наук, професор *Казміренко В.П.*

доктор психологічних наук, професор *Старовойтенко О.Б.*

доктор психологічних наук, професор *Фомічова Л.І.*

доктор психологічних наук, професор *Чепельсва Н.В.*

Редактор *Педенко Ю.П.*

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, імен, прізвищ і посилань та інших даних наукових статей несуть автори публікацій.

*Видається за рішенням вченої ради
Київського національного лінгвістичного університету
(протокол № 5 від 25 грудня 2006 р.)*

Адреса редколегії
*Україна, 03680, МСП, Київ-150, вул Червоноармійська, 73
Київський національний лінгвістичний університет*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ПІДХІД

Цвид-Гром О.П.

Білоцерківський державний аграрний університет

The foundation of conceptual approach of the national policy of planning and development of information support of management will be provided by training the specialists in the sphere of Paperwork Science. One of the main tasks during the teaching process is acquisition of technical vocabulary as well as its correct stylistic usage. Linguistic methods being used to solve both scientific and technical vocabulary are transformed and acquire Computer Linguistics features. Some problems of theory and practice of linguistic systems need to be solved.

Розвиток системи освіти України в умовах євроінтеграції визначається в контексті Болонського процесу з орієнтацією на створення єдиного, загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного простору. На сучасному етапі комп'ютеризації суспільства інформація, авички, компетентність, знання інформаційних технологій стають рушійною силою соціального та економічного прогресу. Гнучкість вищої освіти є основною передумовою її реформування означає здатність навчальних закладів не лише реагувати на нові вимоги часу, але й передбачати їх, формулювати завдання з урахуванням позитивного міжнародного досвіду і європейських гандартів.

Повна вища освіта зі спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність” а сьогодні – це фундаментальна наукова і загальнокультурна практична підготовка фахівця з урахуванням його індивідуальних, творчих та організаторських здібностей. Підготовка документознавців зумовлена об'єктивними умовами розвитку освітньої системи, що диктуються європейськими нормами і стандартами згідно з Болонським процесом, необхідністю ісокопрофесійних спеціалістів в управлінських структурах, як державних, так і комерційних, кі вміють працювати з первинною і вторинною інформацією, аналізувати та прогнозувати її використання у прийнятті управлінських рішень.

Фахівець з документознавства та інформаційної діяльності заповнює відчутну прогалину в сфері документознавчо-інформаційних кадрів у інфраструктурі нашої держави, що відкриває дин з резервів для подальшого вдосконалення і розвитку нових економічних відносин та поліпшення рівня керівництва і управління виробництвом. Оформлення документального повідомлення – це багатоплановий технологічний процес, який вимагає ґрунтовної підготовки відповідних спеціальних знань. А оформлення різних видів інформаційних повідомлень в суспільстві з розвиненими виробничими технологіями потребує використання відповідних інформаційних технологій. Саме завдяки спеціалістам цього фаху буде закладено основу концептуального підходу національної політики планування і розвитку інформаційного забезпечення управління.

Одним із чинників професійної підготовки майбутніх фахівців є мовна освіченість. Відомо, що мова й думка – завжди поруч, бо мова є самовираженням особистості, вона охоплює всі сфери суспільного життя – освіту, науку, мистецтво тощо. Мова як інструмент здобуття знань посідає особливе місце в навчальному процесі вищого навчального закладу (ВНЗ), адже основним критерієм професійної діяльності є знання свого фаху, рівень оволодіння професійною термінологією.

Науково-технічний прогрес, зміни в соціально-економічній, політичній та освітній системах умовляють зміни і в мовленні етносу. З появою нових професій, а отже, і нових навчальних дисциплін, помітно збагачується активний словник представників різних професій новою науково-технічною термінологією. У зв'язку з цим одним із головних завдань під час вивчення дисциплін, особливо професійно-орієнтованих, є засвоєння студентами поняттєвого апарату

і стилістично грамотне його використання. Фундаментальними дисциплінами документно-комунікаційного циклу вважаються “Документознавство”, “Аналітико-синтетична переробка документної інформації”, “Документально-інформаційні комунікації”, “Інформаційні технології” та інші. Важливим чинником в освоєнні дисциплін цього напрямку є когнітивний підхід у вивченні їхньої терміносистеми, пізнання сутності тих чи інших дефініцій.

Адже професійне спілкування вимагає однозначності тлумачення основних понять, зафіксованих у термінах. Їхні значення фіксують державні стандарти, спеціальні словники, довідники. Зауважимо, що термінологія розглядається як підмножина термінів, яка відображає поняття, що утворилися й функціонують стихійно, а терміносистема – це опрацьована фахівцями певної галузі та лінгвістами підмножина термінів, яка адекватно й однозначно відображає систему понять цієї галузі [Огієнко 1995: 224].

Термінологія документознавства, як і будь-якої іншої галузі науки, містить загальнонаукові та вузькоспеціальні терміни. Так, до загальнонаукової термінології можна віднести: *аналоговий* (грец. analogos – відповідний), *апостеріорі* (лат. aposteriori – з наступного), *апріорі* (лат. apriori – з попереднього), *дискретний* (франц. discret – поділений, переривчастий), *інтеграція* (лат. integratio – відновлення, поповнення), *семантика* (грец. semanticos – означальний), *система* (грец. systema – утворення) та ін. Вузькоспеціальними можна вважати такі терміни іншомовного походження: *авантитул* (франц. avant – перед і лат. titulus – напис, заголовок), *аналекти* (грец. analecta – вибрання, добірка), *анотація* (лат. annotatio – зауваження, примітка), *брошура* (франц. brochure < brocher – зшивати), *бюлетень* (франц. bulletin < італ. bulletino – записка, папірець), *гравюра* (франц. gravure < graver – вирізати, висікати), *дайджест* (англ. digest – короткий (франц. виклад), *депонувати* (лат. deponere – класти), *клясер* (франц. classeur – папка для паперів), *колонтитул* (франц. colonne – колонка і лат. titulus – напис, заголовок), *колонцифра* (франц. colonne – колонка і араб. cifr – нуль; цифра), *комунікація* (лат. communicatio – зв’язок, повідомлення), *манускрипт* (лат. manus – рука і scribere – писати), *оригінал* (лат. originalis – origo – походження), *офорт* (франц. eau-forte – азотна кислота), *офсет* (англ. offset – зміщення), *партитура* (італ. partitura – розділ, розподіл), *перфорація* (лат. perforatio – просвердлювання), *плакат* (нім. placat походить від франц. placard – оголошення, афіша), *проспект* (лат. prospectus – вид, огляд), *прейскурант* (франц. prix – ціна і courant – поточний, теперішній), *реквізит* (лат. requisitum – необхідне, потрібне), *реципієнт* (лат. recipiens – той, що одержує), *реферат* (лат. referre – доповідати, повідомляти), *символ* (франц. symbolon – знак, прикмета), *стандарт* (англ. standard – норма, зразок, мірило), *текст* (лат. textum – тканина, зв’язок, побудова), *трафарет* (італ. traforetto < traforo – проколівання, свердлення), *тираж* (франц. tirage – тягти), *титул* (лат. titulus – напис), *факсиміле* (лат. facsimile – зроби подібне), *фасет* (франц. facette – грань), *формуляр* (лат. formula – форма), *фото...* (грец. photos – світло), *фронтиспіс* (лат. frontis – чоло і spicio – дивлюся), *шриффт* (нім. schrift < schreiben – писати) [СІС 2000] і т.п.

Стандартизація мови документів дає можливість прискорити і спростити сприйняття сутності того чи іншого процесу, явища, дії. Так, стандартність понять, пов’язаних з процесами записування чи відтворення інформації, обстеження документа, встановлення його предмета, оброблення інформації, тексту, або терміни та визначення, що стосуються різних видань, інформації та документації тощо дозволяють об’єктивно усвідомити і засвоїти офіційно існуючі поняття та грамотно використовувати їх на практиці.

Загальновизнано, що професійна лексика виникає стихійно. Наукова і технічна термінологія створюється цілеспрямовано. Наукова термінологія не допускає територіальних варіантів, що простежується в професійній лексиці. Професіоналізми є одним із найважливіших джерел творення термінів. Але якщо професіоналізми спрощують спілкування, то терміни відіграють роль передачі досвіду, знань. Знання професійної лексики підвищують ефективність праці, допомагають досягти кращих результатів на виробництві, орієнтуватися в складній професійній ситуації, проте вони не завжди відповідають нормам літературної мови. Наприклад, професіоналізми користувачів персональних комп’ютерів чи навіть жаргонна лексика: *мама* – материнська плата, *клава* – клавіатура, *скинути інформацію* – переписати, *вінт* – вінчестер (жорсткий диск накопичення інформації), *флор* – дисковод для гнучких дисків, *бластер* – звукова карта та ін.

Комп'ютеризація суспільства у всіх сферах його діяльності, ліквідація комп'ютерної неграмотності, всебічне і глибоке оволодіння обчислювальною технікою стали важливими факторами прискорення науково-технічного прогресу. Водночас перед науковцями постав ряд завдань лінгвістичного характеру, що можуть бути успішно розв'язані лише при розумному поєднанні інтелектуальних здібностей людини і можливостей сучасної електронно-обчислювальної техніки.

На сьогоднішній день, у реальних умовах розвитку бази електронних документів доцільно виділити актуальні проблеми документознавчого характеру, що підлягають терміновому розв'язанню. І передусім до таких проблем ми відносимо використання електронних технологій у традиційному (тобто паперовому) діловодстві. Виходить, очевидно, потрібно з традиційної проблематики, якою займається документознавство і розв'язання якої чекають архівні служби. Це і документальне забезпечення управління, організаційно-розпорядницька, обліково-фінансова документація тощо. Можна констатувати наявність достатньої нормативної бази для практичного використання електронних документів і разом з тим використання аналогів власноручного підпису, факсограм, електронної пошти і всіх нових способів запису і передачі інформації.

Сьогодні роботу будь-якої установи неможливо уявити без електронно-обчислювальної техніки. В результаті виникає зовсім нова якість управлінської праці, з іншою культурою, технологією. Інформація, введена в комп'ютер, створює новий продукт: базу даних, або електронні документи. Впровадження електронних документів у діловодний процес різко підвищує значущість психологічних факторів при розробленні відповідних систем. Один з них – стійка звичка працювати з паперовим документом.

Із застосуванням ЕОМ лінгвістичні методи, що використовуються для розв'язання завдань науково-технічної термінології, за потреби трансформуються і набувають специфічних рис комп'ютерної лінгвістики – науки, що вивчає мову і мовлення з метою їх застосування в системах автоматизованого оброблення інформації.

Проблеми комп'ютерної лінгвістики вивчали М.В.Арапов, А.Д.Бакулов, Г.Г.Белоногов, М.С.Блехман, Б.А.Кузнецов, М.М.Пешак, Р.Г.Піотровський та ін. Нагальними питаннями в системі лінгвістичного забезпечення інформаційних процесів є: складання і лінгвістичне оброблення машинних словників, виявлення і виправлення помилок у текстах під час їхнього введення в ЕОМ, індексування документів і інформаційних запитів, класифікація і реферування документів, лінгвістичне забезпечення процесів пошуку інформації в одномовних і багатомовних базах даних, машинний переклад текстів з одних природних мов іншими і под. Важливою науковою проблемою залишається моделювання процесів розуміння змісту текстів (перехід від тексту до формалізованого представлення його змісту) і синтез мови (перехід від формалізованого представлення змісту до текстів природною мовою).

Лінгвістичні засоби, що створюються і застосовуються в комп'ютерній лінгвістиці, умовно поділяють на дві частини: декларативну і процедурну [Бакулов, Черный 1981: 37]. До декларативної частини належать словники одиниць мови і мовлення, тексти і різного роду граматичні таблиці, до процедурного – засоби маніпулювання ними. Важливою методологічною проблемою прикладної комп'ютерної лінгвістики є правильна оцінка необхідного співвідношення між декларативним і процедурним компонентами системи автоматичного оброблення текстової інформації. Чому надавати перевагу – обчислювальним процедурам, що спираються на порівняно невеликі словникові системи з багатою граматичною і семантичною інформацією, чи декларативному компоненту з відносно простими процедурними засобами? На думку вчених (Г.Г.Белоногова, Ю.Г.Зеленкова, Б.А.Кузнецова та ін.), останній шлях є ефективнішим. Він швидше приведе до розв'язання практичних завдань, оскільки менше зустрічатиметься перешкод і можна буде в більших масштабах використовувати ЕОМ для автоматизації досліджень і розробок [Белоногов ... 1984: 57].

Перспективним є такий шлях розвитку комп'ютерної лінгвістики, коли основні зусилля будуть спрямовані на створення могутніх словників одиниць мови і мовлення, вивчення їхньої семантико-синтаксичної структури і розроблення базових процедур морфологічного, семантико-синтаксичного і концептуального аналізу і синтезу текстів.

Невід'ємною складовою будь-якої системи автоматичного оброблення текстової інформації є машинний словник. Він може бути моно- чи політематичними і являти собою словник слів і словосполучень, що виражає стійкі науково-технічні поняття. Слова і словосполучення повинні супроводжуватися граматичною і семантичною інформацією. Під час складання подібних словників необхідно прагнути, щоб вони максимально відбивали лексичний склад науково-технічних текстів.

У системі навчання студентів-документознавців є необхідність розв'язання завдання автоматизованого виявлення і виправлення помилок у текстах під час їх введення в ЕОМ. Це комплексне завдання можна умовно розчленувати на три аспекти – орфографічний, синтаксичний і семантичний контролю текстів [Хархалис 1998: 20]. Перший з них реалізується процедурою морфологічного аналізу з використанням досить могутнього еталонного машинного словника основ слів. При цьому якщо основи слів, що підлягають морфологічному аналізу тексту, ототожнюються з основами еталонного словника, то вони вважаються правильними, якщо ні, то мікроконтекст із цими словами видається на коректуру людині.

Синтаксичний контроль текстів з метою виявлення в них помилок значно складніший від орфографічного. По-перше, тому, що він включає й елементи орфографічного контролю як обов'язковий компонент, а по-друге, тому, що проблема синтаксичного аналізу неформалізованих текстів у повному обсязі ще не розв'язана. Проте частковий синтаксичний контроль текстів цілком можливий. Тут можна йти двома шляхами: або скласти досить ґрунтовні машинні словники еталонних синтаксичних структур і порівнювати з ними синтаксичні структури аналізованого тексту, або розробляти складну систему правил перевірки, граматичної узгодженості елементів тексту. Перший шлях, на нашу думку, є ефективнішим, хоча, звичайно, він не виключає можливості застосування елементів другого шляху. Синтаксична структура текстів повинна описуватися в рамках граматичних класів слів (точніше, у вигляді послідовностей наборів граматичної інформації до слів).

Семантичний контроль текстів з метою виявлення в ньому значенневих помилок варто віднести до класу задач штучного інтелекту. У повному обсязі вона може бути розв'язана тільки на основі моделювання процесів людського мислення. Для цього, очевидно, слід створювати могутні енциклопедичні бази знань і програмні засоби маніпулювання ними.

Ми вже згадували про труднощі машинного перекладу текстів одних природних мов іншими. Це й зрозуміло: переклад – складний творчий процес, і його адекватне моделювання на ЕОМ буде можливим лише тоді, коли будуть вивчені основні закономірності цього процесу. У розв'язанні багатьох питань машинного перекладу значних результатів досягли О.С.Кулагіна, О.В.Падучева, М.Д.Андреев та ін. Машинний переклад завжди був у центрі уваги у своїй майже 65-річній історії. Переклад людиною з однієї мови іншою відбувається за допомогою сприйняття і розуміння вхідного тексту і наступної передачі його змісту засобами вихідної мови. При цьому перекладаються не самі слова і словосполучення, а поняттєві образи, що виникають у свідомості перекладача під їхнім впливом [Хархалис 1998: 33]. Оскільки поки що немає можливості моделювати роботу людини-перекладача стовідсотково, то потрібно хоча б прагнути оперувати тими одиницями мови і мовлення, що дозволяють найточніше передавати зміст тексту, написаного однією мовою засобами іншої мови.

Якщо сьогодні повний автоматичний високоякісний науково-технічний переклад практично неможливий, то машино-людино-машинний переклад цілком реальний. Для цього ЕОМ повинна виступати насамперед у ролі бази знань, що містить перекладні відповідники, які найчастіше трапляються, – фрази, термінологічні словосполучення і окремі слова, а також розташовувати їх могутньою програмною системою для морфологічного і синтаксичного аналізу і синтезу текстів та їх редагування за вказівками людини.

Інформаційна діяльність у сучасному суспільстві спрямована на організацію збору, зберігання, перетворення і використання та поширення інформації. Від стану документної забезпеченості суспільства залежить рівень цивілізованості і культури нації. Документознавство – одна з перспективних професій, що забезпечує діяльність систем документно-інформаційних комунікацій

в усіх галузях і функціонування сфери управління ними. Під час навчання студентів важливо формувати мовлення майбутніх фахівців, усувати мовний примітивізм і збагачувати активний словниковий запас новою науково-технічною, суспільно-політичною лексикою. Важливим практичним завданням проблеми вивчення терміносистеми дисциплін документно-комунікаційного напрямку має стати створення навчально-методичних посібників, словників з тлумаченням основних понять і термінів. Уміле використання нових електронних технологій має виняткове значення в розв'язанні сучасних практичних проблем. Багато актуальних питань теорії і практики лінгвістичних систем – підвищення якості машинного оброблення мовної інформації, подальший розвиток сфер автоматизації процесів міжмовної комунікації, надійний аналіз і синтез текстів тощо – чекають свого розв'язання.

Література

- Антопольский А.Б., Визурский Л.В. (1998).* Электронные издания: проблемы и решения // Информ. ресурсы России. – № 1. – С. 19-27.
- Баласанян В. (1997).* Концепция системы автоматизации отечественного документооборота. Открытые системы. – М.: ВИНТИ. – С. 42-44.
- Бакулов А.Д., Черный А.И. (1981).* Лингвистическое обеспечение автоматизированных банков данных // Итоги науки и техники. Сер.информатика / ВИНТИ. – Т. 6. – С. 160-227.
- Белоногов ... (1984).* Белоногов Г.Г., Кузнецов Б.А., Новоселов А.П. Автоматизированная обработка научно-технической информации. Лингвистические аспекты // Итоги науки и техники. Сер.информатика / ВИНТИ. – Т. 8. – С. 56-60.
- Блехман М.С. (1993).* Комп'ютерна лінгвістика: Навчальний посібник. – Харків.
- Партыко З.В. (1985).* Методы машинной корректуры и машинного редактирования. – М.: Книжная палата.
- Пецак М.М. (1999).* Нариси з комп'ютерної лінгвістики. – Ужгород: Закарпаття.
- Пиотровский Р.Г. (1999).* Лингвистический автомат: Учебное пособие. – СПб.: Изд-во РГПУ.
- Огієнко І. (1995).* Наука про рідномовні зв'язки. – Львів.
- Хархалис Р. (1998).* Компьютерный перевод иностранных текстов. – К.: Терези.

Довідники

- СІС (2000).* Словник іншомовних слів / Пустовіт Л.О., Скопненко О.І., Сюта Г.М., Цимбалюк Т.В. – К.: Довіра.